

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ СТАТИСТИКИ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Корепанов О.С., кандидат економічних наук, доцент

Чала Т.Г., кандидат економічних наук, доцент

Лазебник Ю.О., кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

У статті особлива увага приділена визначенню основних етапів розроблення загальних стандартів у галузі статистики зайнятості, безробіття та неповної зайнятості, а також розвитку національної системи статистики трудової діяльності. Розглянуто сучасні міжнародні статистичні визначення основних понять і категорій відповідно до нових стандартів. Проілюстровано відповідність нових концептуальних рамок статистики трудової діяльності та загальних меж сфери виробництва СНР – 2008. Здійснено порівняльний аналіз основних макроекономічних показників статистики трудової діяльності в Україні та розвинених країнах світу.

Ключові слова: статистика трудової діяльності, трудові ресурси, зайнятість, безробіття, міжнародна конференція статистиків праці.

Постановка проблеми. Ринок праці практично в усіх країнах світу динамічно розвивається та щорічно глибоко змінюється, проте світова економіка не створює достатньої кількості робочих місць. Так, за оцінками МОП, світові показники безробіття досягли в 2014 році 201 млн осіб, що на 30 млн осіб більше, ніж на початок глобальної кризи 2008 р. Крім того, виявляється складним завданням надання додаткових робочих місць більш ніж 40 млн осіб, які надходять на глобальний ринок праці щороку [1].

Інформація про ринок праці, зокрема трудову діяльність, є важливим інструментом при розробці економічної й соціальної політики держави. Вона вкрай необхідна основним соціальним партнерам ринку праці, а також широко застосовується під час аналізу рівня життя населення й конкурентоспроможності видів економічної діяльності. Проблеми статистичного оцінювання трудової діяльності, зайнятості та недовикористання робочої сили активно обговорюються на Міжнародних конференціях статистиків праці (МКСП) [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші міжнародні кроки щодо розроблення загальних стандартів у галузі статистики зайнятості, безробіття були зроблені в 1925 р. на другій МКСП. З того часу на МКСП була розглянута і затверджена низка міжнародних резолюцій і методологічних рекомендацій, що стосуються різних аспектів збору статистичних даних і оцінювання робочої сили [3-6].

У жовтні 1982 р. 13-та МКСП вперше прийняла консолідовані стандарти, що стосуються статистики економічно активного населення, зайнятості, безробіття та неповної зайнятості [5].

Національні статистичні організації та міжнародне співтовариство статистиків праці протягом 30 років керувалися цими стандартами і впроваджували їх у національну практику, використовуючи у вибіркових обстеженнях домашніх господарств та інших вибіркових обстеженнях робочої сили.

У жовтні 2013 р. 19-та МКСП прийняла нові стандарти, що стосуються статистики трудової діяльності, зайнятості і недовикористання робочої сили [6]. По суті, ці стандарти явили собою переглянуті, розширені і уточнені стандарти 1982 р. Нові стандарти були підготовлені в результаті широких консультацій, проведених протягом 2008-2013 рр. Положення прийнятої резолюції засновані на національному та міжнародному передовому досвіді.

Постановка завдання. Розвиток національної системи статистики трудової діяльності є необхідною умовою для розроблення ефективних управлінських рішень у сфері соціальної політики. Ефективне впровадження і застосування рекомендацій 19-ї МКСП в Україні є вкрай актуальним і необхідним для створення достатньої інформаційної бази для різних користувачів статистики, зокрема, державних органів управління, з урахуванням конкретних регіональних потреб і умов.

Основні результати дослідження. У Резолюції про статистику економічно активного населення, зайнятості, безробіття та неповної зайнятості, прийнятій на 13-й МКСП [5], викладені концептуальні рамки статистики економічно активного населення і визначено такі основні цілі та напрями її використання:

– вимірювання співвідношення між зайнятістю, доходом і іншими соціально-демографічними

характеристиками з метою розробки та моніторингу політики та програм зайнятості, програм для створення і підтримки стійких джерел доходів, професійного навчання та інших подібних програм;

- вимірювання трудомісткості (витрат праці) у виробництві з метою макроекономічного моніторингу, а також розвитку трудових ресурсів і планування.

З 2 по 11 жовтня 2013 р. в м. Женева пройшла 19-та МКСП, яка поряд з 13-ю МКСП стала наріжним каменем сучасної історії статистики праці.

В рамках нових стандартів вперше дається міжнародне статистичне визначення «трудової діяльності», до якої відносяться всі види продуктивної діяльності, що здійснюється особами будь-якої статі і віку з метою виробництва товарів або надання послуг для використання іншими особами або для власного використання, як оплачувані, так і неоплачувані [6].

Слід акцентувати увагу на таких аспектах:

- трудова діяльність визначається незалежно від її формального або неформального характеру або від законності діяльності;
- трудова діяльність не включає в себе діяльність, яка не пов'язана з виробництвом товарів або послуг (наприклад, жебрацтво і злочинство), з доглядом за собою (наприклад, особистий догляд і гігієна) і з діяльністю, яка не може бути здійснена другою особою від імені або за дорученням першої особи (наприклад, сон, навчання і власний відпочинок);
- поняття «трудова діяльність» відповідає загальним межах виробничої діяльності СНР – 2008 [7] та її концепції економічних одиниць;
- трудова діяльність може здійснюватися в економічних одиницях будь-якого типу.

Розвиток національної системи статистики трудової діяльності повинен бути націлений на досягнення таких цілей [6]:

- моніторинг регіональних ринків праці і недовикористання робочої сили, включаючи безробіття, з метою розробки, реалізації та оцінки економічної та соціальної політики і програм, що стосуються створення робочих місць, утворення доходів і розвитку професійних навичок і кваліфікацій, в тому числі професійно-технічного навчання і підготовки, і пов'язаної з ними політики забезпечення гідної праці;
- комплексне вимірювання участі населення у всіх формах трудової діяльності з метою оцінки обсягу трудової діяльності або трудової складової в національних рахунках виробництва, включаючи існуючі «сателітні» рахунки, а також вкладу всіх форм трудової діяльності в економічний розвиток, доходи домашніх господарств і добробут окремих осіб і всього суспільства;
- оцінка участі в різних формах трудової діяльності таких груп населення, як жінки і чоловіки, молодь, діти, мігранти та інші групи, що представляють особливий інтерес з точки зору політики, а також вивчення взаємовідносин між різними формами трудової діяльності і їх соціально-економічними результатами.

У резолюції 19-ї МКСП [6] містяться робочі концепції, визначення та рекомендації щодо:

- різних категорій (форм) трудової діяльності;
- суміжних класифікацій населення відповідно до їхнього статусу в робочій силі та основній трудовій діяльності;
- показників недовикористання робочої сили, які доповнюють показник безробіття.

Для досягнення різних аналітичних цілей згідно з Резолюцією 19-ї МКСП [6] виділяються п'ять взаємовиключних і відмінних одна від одної форм трудової діяльності для самостійного вимірювання кожної з них (рис. 1).

Форми трудової діяльності, що наведені на рис. 1, формують основу для підготовки національних рахунків виробництва в межах виробничої діяльності відповідно до СНР – 2008 та визначаються на основі: передбачуваного призначення продукції (для власного кінцевого використання або для використання іншими особами, тобто іншими економічними одиницями або господарськими об'єктами); характеру угоди, що лежить в основі обміну (тобто грошових або негрошових операцій і трансфертів).

Вперше з часу прийняття міжнародних рекомендацій зі статистики зайнятості, неповної зайнятості й безробіття нові концептуальні рамки статистики трудової діяльності повністю збігаються із загальними межами сфери виробництва СНР – 2008 [6, 7] (рис. 2), а також концепцією економічних одиниць, серед яких розрізняються:

- ринкові одиниці (тобто корпорації, квазікорпорації і некорпоровані ринкові підприємства домашніх господарств);
- неринкові одиниці (тобто державний сектор і некомерційні установи, що обслуговують домашні господарства);

– домашні господарства, що виробляють товари або послуги для особистого кінцевого використання.

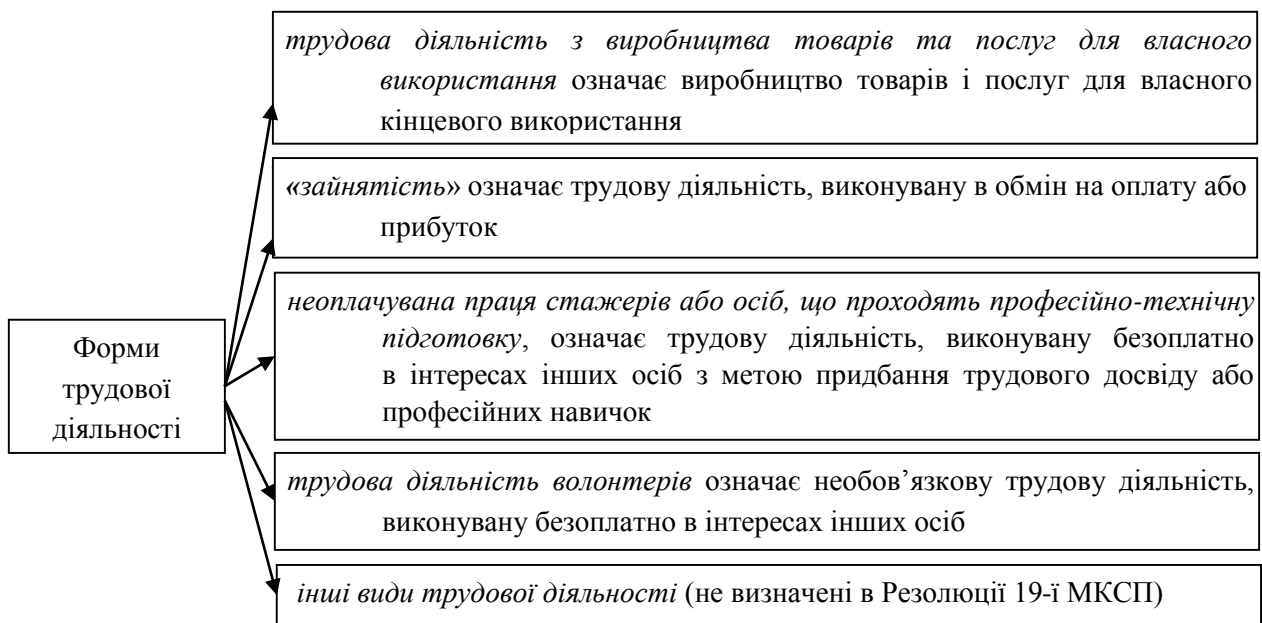

Рисунок 1 – Форми трудової діяльності, визначені в Резолюції 19-ї МКСП (11 жовтня 2013 р.), розроблено автором відповідно до [6]

Призначення продукції	Для власного кінцевого використання		Для використання іншими				
	Форми трудової діяльності	Виробництво товарів і послуг для власного використання		Зайнятість (робота за оплату або прибуток)	Неоплачувана праця стажерів та осіб, що проходять профтех. підготовку	Інші форми трудової діяльності	Трудова діяльність волонтерів
послуг		товарів	в ринкових і неринкових об'єктах господарювання				в домашніх господарствах, які виробляють
Відношення до СНР-2008			Діяльність в межах виробництва згідно з СНР – 2008				
			Діяльність в межах загального виробництва СНР – 2008				

Рисунок 2– Відповідність концептуальних рамок статистики трудової діяльності та загальних меж сфери виробництва СНР – 2008, розроблено автором відповідно до [6, с. 49]

Надання послуг для власного використання та послуг (частини трудової діяльності) волонтерів доповнюють національні рахунки виробництва, тобто знаходяться за межами виробничої діяльності відповідно до СНР – 2008, однак у загальних межах сфери виробництва [7].

Оскільки трудова діяльність не завжди означає зайнятість, особи можуть брати участь в одній або декількох формах трудової діяльності одночасно або послідовно і в будь-якій комбінації, тобто вони можуть бути зайнятими за оплату або прибуток, виконувати роботу волонтерів, неоплачувану роботу в якості стажерів або осіб, що проходять професійно-технічну підготовку, і/або бути зайнятими виробництвом для власного кінцевого використання. В силу цього країнам рекомендується враховувати кожну форму трудової діяльності окремо.

Найбільш важливим угрупованням населення за статусом участі у складі робочої сили є його розподіл на зайнятих, безробітних, а також осіб, що не входять до складу робочої сили. Це угруповання

базується на визначеннях зайнятості й безробіття, прийнятих 19-ю МКСП в 2013 р [6].

Зайняті особи визначаються як всі особи в працездатному віці, які протягом короткого облікового періоду здійснювали будь-яку діяльність, пов'язану з виробництвом товарів або наданням послуг за плату або прибуток [6]. Вони включають в себе:

– зайнятих осіб «на роботі», тобто тих, хто пропрацював не менше однієї години на робочому місці;

– зайнятих осіб «не на роботі» у зв'язку з тимчасовою відсутністю на робочому місці або у зв'язку з відповідною організацією робочого часу (наприклад, через змінну роботу, гнучкий робочий графік і відгули за понаднормову роботу).

Діяльність «за оплату або прибуток» – це трудова діяльність, яка виконується в обмін на винагороду, що виплачується у формі заробітної плати за відпрацьований час або виконану роботу або в формі прибутку, отриманого від виробництва товарів або надання послуг, здійснених у рамках ринкових операцій [6].

На основі даних про кількість зайнятих віком 15–70 років та чисельність всього населення зазначеного віку в Україні розраховується коефіцієнт зайнятості населення на t -у дату [8]:

$$K_{\text{зайн. } t} = \frac{S_{\text{зайн. } t}}{S_t}, \quad (1)$$

де $S_{\text{зайн. } t}$ – чисельність зайнятих віком 15–70 років на t -у дату;

S_t – загальна чисельність населення віком 15–70 років на t -у дату.

Коефіцієнт зайнятості розраховується як за населенням у цілому, так і за статтю й окремими віковими групами населення.

За міжнародних зіставлень для визначення рівня загальної зайнятості населення чисельність зайнятих співвідноситься із чисельністю всього населення у віці від 10 років і більше. Використання такого низького вікового порога пояснюється тим, що в багатьох країнах, які розвиваються, рівень зайнятості в дитячому віці досить високий.

Безробітні визначаються як всі особи працездатного віку, що не були зайняті, уживали заходів для пошуку роботи протягом встановленого недавнього періоду і зараз готові приступити до роботи, якщо з'явиться можливість працевлаштування [6]; при цьому:

– ознака «не зайняті» стосується короткого облікового періоду з метою вимірювання зайнятості;

– ознака «пошуки роботи» відноситься до будь-якого з видів діяльності, що здійснюються протягом певного недавнього періоду, що складається з чотирьох тижнів або одного місяця, з метою знайти роботу або відкрити справу або сільськогосподарське підприємство. Це також включає в себе неповну, неформальну, тимчасову, сезонну чи випадкову зайнятість у межах національної території або за кордоном;

– момент часу з початку існування підприємства повинен використовуватися для розрізнення пошукових дій, спрямованих на створення бізнесу, і самої трудової діяльності, про що свідчить реєстрація підприємства або надходження фінансових коштів, формування необхідної інфраструктури або забезпечення необхідними матеріалами, залучення першого клієнта або отримання першого замовлення, залежно від обставин;

– ознака «зараз» служить перевіркою готовності приступити до роботи в цей час, яка оцінюється відносно короткого облікового періоду, що включає в себе період, який використовується для вимірювання зайнятості;

– залежно від національних обставин обліковий період може бути продовжений зі включенням в нього короткого наступного періоду, в цілому не перевищує двох тижнів, з тим щоб забезпечити належний облік ситуацій безробіття серед різних груп населення.

Для проведення структурного аналізу безробіття може бути корисно збирати інформацію про тривалість періоду пошуків роботи, що вимірюється з моменту, коли безробітні почали уживати заходів із метою «пошуку роботи», або з моменту припинення їх останньої роботи – залежно від того, що коротше.

Серед безробітних може бути корисно виділити в окрему категорію тих, хто знаходиться в стані тривалого безробіття, які визначаються як особи, у яких тривалість пошуків роботи становить 12 місяців і більше, включаючи обліковий період. Більш короткий граничний період (наприклад, шість місяців або більше) може використовуватися для відстеження результатів політики, пов'язаної

з наданням соціальної допомоги.

Для характеристики рівня безробіття в Україні обчислюється коефіцієнт безробіття на t-у дату [8]:

$$K_{\text{безр. } t} = \frac{S_{\text{безр. } t}}{S_{\text{ек. ак. } t}}, \quad (2)$$

де $S_{\text{безр. } t}$ – чисельність безробітних віком 15–70 років на t-у дату;

$S_{\text{ек. ак. } t}$ – чисельність економічно активного населення на t-у дату.

У тому випадку, якщо в чисельнику стоїть загальна кількість безробітних, то одержують коефіцієнт безробіття за методологією Міжнародної організації праці (МОП), а якщо в чисельнику стоїть чисельність офіційно зареєстрованих безробітних, то одержують коефіцієнт офіційно зареєстрованого безробіття.

Окрім зазначених основних показників для аналізу трудової діяльності, зокрема, у міжнародній практиці, використовують такі показники, як рівень неповної зайнятості; частка зайнятих, що працюють більше 48 годин на тиждень; частка довгострокового безробіття в загальній чисельності безробітних; середні щотижневі фактично відпрацьовані години на одного зайнятого тощо [9].

Статистична інформація щодо порівняльного аналізу основних показників статистики трудової діяльності та безробіття в Україні та розвинених країнах світу за 2015 р. представлена в табл. 1.

Таблиця 1 – Основні показники статистики трудової діяльності та безробіття в Україні та розвинених країнах світу за 2015 р.

Показник	Коефіцієнт зайнятості населення, %	Рівень неповної зайнятості, %	Частка зайнятих, що працюють більше 48 годин на тиждень, %	Рівень безробіття, %	Частка довгострокового безробіття в загальній чисельності безробітних, %	Середня щотижнева кількість фактично відпрацьованих годин на одного зайнятого, год.
Україна	56,7	0,5	33,0	9,1	24,0	39,0
Польща	52,0	2,7	6,7	7,5	39,3	40,0
Угорщина	51,0	1,9	4,4	6,8	45,6	38,0
<i>Країни великої «сімки»</i>						
Канада	61,3	1,7	9,4	6,9	11,1	36,0
Франція	50,3	9,7	6,2	10,4	44,0	36,0
Італія	43,1	4,7	3,9	11,9	58,1	36,0
Німеччина	57,4	4,3	6,3	4,6	43,6	35,0
Японія	57,6	4,5	20,4	3,4	34,2	39,0
Велика Британія	59,4	6,9	10,9	5,3	30,7	36,0
США	59,3	4,3	–	5,3	18,6	39,0
<i>Всередньому за країнами великої «сімки»</i>						
	55,5	5,2	8,2	6,8	34,3	36,7

*Розроблено автором відповідно до [10]

Показники, що наведені в табл. 1, визначені відповідно до методології МОП [10]:

– коефіцієнт зайнятості населення (*Employment-population ratio*) розраховується як частка зайнятих осіб у загальній чисельності працездатного населення (у відсотках);

– рівень неповної зайнятості (*Time-related underemployment rate*) розраховується як відсоток зайнятих осіб з неповною зайнятістю від загальної чисельності зайнятих. Для визначення часу, пов'язаного з неповною зайнятістю, використовується поріг менше 35 годин на тиждень. Для віднесення до неповної зайнятості застосовується концепція «трьох критеріїв»: працювали менше, ніж зазначений поріг; хочуть працювати більше годин і можуть працювати більше годин;

– частка зайнятих, що працюють більше 48 годин на тиждень (*Share of employees working more than 48 hours per week*) відображає відсоток осіб, які працювали за наймом більше 48 годин на тиждень, від загального числа робітників;

– частка довгострокового безробіття в загальній чисельності безробітних (*Share of long term unemployment in total unemployment*) відображає відсоток осіб, які були безробітними протягом року або більше, від усього безробітного населення;

– середня щотижнева кількість фактично відпрацьованих годин на одного зайнятого (*Mean weekly hours actually worked per employed person*) розраховується на основі кількості відпрацьованих годин зайнятими особами на будь-яких роботах і для всіх типів організації робочого часу (наприклад, повний і неповний робочий день).

Проведений порівняльний аналіз основних показників статистики трудової діяльності в Україні та розвинених країнах світу (країни великої «сімки», Польща та Угорщина) показав, що

1) від розвинених країн Україна значно відрізняється за показником «рівень неповної зайнятості», значення якого у 10,4 рази менше, ніж середній рівень по розвинених країнах. Це свідчить про те, що в Україні лише незначна частка зайнятих осіб характеризується неповною зайнятістю (0,5 % проти 5,2 % в середньому по розвинених країнах);

2) значення показника «частка зайнятих, що працюють більше 48 годин на тиждень» в Україні – навпаки, перевищує середній рівень по розвинених країнах у 4 рази. Це свідчить про великий відсоток осіб, які працюють понаднормований робочий час (33% зайнятих), тобто мають місце важкі умови праці для робітників з точки зору довжини робочого тижня;

3) в Україні значення показника «частка довгострокового безробіття в загальній чисельності безробітних» в 1,4 рази менше за середній рівень цього показника серед розвинених країн і в 1,8 рази менше, ніж у Польщі та Угорщині, що є позитивним моментом і свідчить про наявність реальних можливостей швидко знайти роботу або ж бажання влаштуватися на роботу якнайшвидше.

Структура загальної зайнятості населення в Україні та розвинених країнах світу за видами економічної діяльності (надання послуг, зайнятість у промисловості, у сільському господарстві) в 2015 р. наведена на рис. 3.

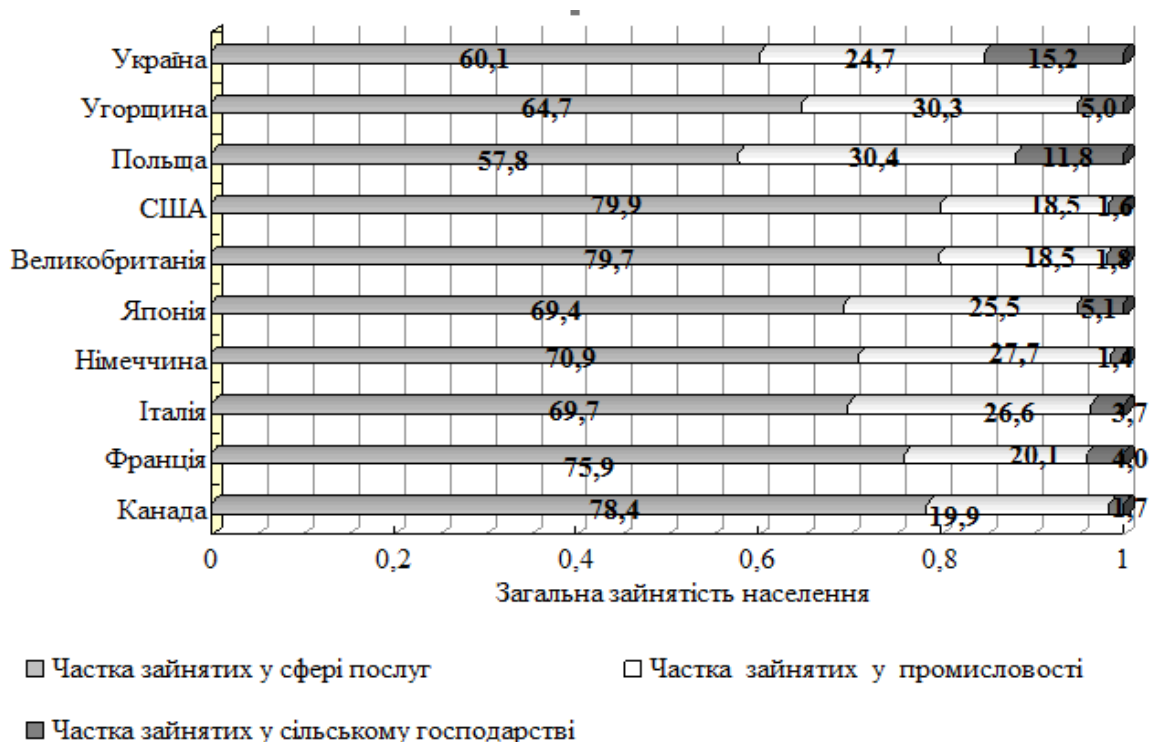

Рисунок 3 – Структура загальної зайнятості населення в Україні та розвинених країнах світу в 2015 р., розроблено автором відповідно до [6]

Аналізуючи рис. 3 можна зробити висновок, що за структурою зайнятих за видами економічної діяльності Україна «схожа» на Польщу.

Висновки. Удосконалення міжнародних стандартів щодо аналізу трудової діяльності останнім часом відбувається особливо стрімко. Дані статистики трудової діяльності, принципи й методика побудови якої повністю відповідали б міжнародним стандартам, є вкрай затребуваними та необхідними на національному рівні для побудови прогнозів і розробки на їхній основі стратегії зайнятості населення, розвитку ринку праці та вдосконалення соціально-економічної політики.

Література

1. World Employment and Social Outlook. – The changing nature of jobs [Electronic resource] / International Labour Organization, 2015. – Accessed mode : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_368626.pdf.
2. Labour standards [Electronic resource] / International Labour Organization, 2016. – Accessed mode : <http://www.ilo.org/global/standards/lang--en/index.htm>.
3. Key Indicators of the Labour Market, Ninth edition, Geneva [Electronic resource] / International Labour Office, 2016. – Accessed mode : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_498929.pdf.
4. Measuring Informality: A statistical manual on the informal sector and informal employment [Electronic resource] / International Labour Organization, 2016. – Accessed mode : http://www.unsiap.or.jp/elearning/el_material/PSS/1507_Informal/ILO_Measuring_Informality.pdf.
5. Resolution Concerning Statistics of the Economically Active Population, Employment, Unemployment and Underemployment [Electronic resource] / Thirteenth International Conference of Labour Statisticians, ILO, October 1982. – Accessed mode : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_087481.pdf.
6. Resolution Concerning Statistics of Work, Employment and Labour Underutilization (19th International Conference of Labour Statisticians, 2013) [Electronic resource] / International Labour Office, Department of Statistics. Geneva, ILO, 2013. – Accessed mode : http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_230304.pdf.
7. System of National Accounts, 2008 (2008 SNA) [Electronic resource] / European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development, United Nations and World Bank, 2009. – Accessed mode : <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>.
8. Методологічні положення щодо класифікації та аналізу економічної активності населення [Електронний ресурс] / Держстат України, 2011. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/12/metod.htm.
9. Non-standard employment around the world: Understanding challenges, shaping prospects [Electronic resource] / Non-standard forms of employment. International Labour Organization, 2016. – Accessed mode : <http://www.ilo.org/global/topics/non-standard-employment/publications/lang--en/index.htm>.
10. Statistics and Databases: International Labour Organization [Electronic resource] / International Labour Organization. – Accessed mode : <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm>.

References

1. World Employment and Social Outlook (2015). The changing nature of jobs. International Labour Organization, 2015. Retrieved from http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_368626.pdf.
2. Labour standards (2016). International Labour Organization, 2016. Retrieved from <http://www.ilo.org/global/standards/lang--en/index.htm>.
3. Key Indicators of the Labour Market, Ninth edition, Geneva (2016). International Labour Office, 2016. Retrieved from http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_498929.pdf.
4. Measuring Informality: A statistical manual on the informal sector and informal employment (2016). International Labour Organization, 2016. Retrieved from http://www.unsiap.or.jp/elearning/el_material/PSS/1507_Informal/ILO_Measuring_Informality.pdf.
5. Resolution Concerning Statistics of the Economically Active Population, Employment, Unemployment and Underemployment (1982). Thirteenth International Conference of Labour Statisticians, ILO, October 1982. Retrieved from http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_087481.pdf.
6. Resolution Concerning Statistics of Work, Employment and Labour Underutilization (2013). 19th International Conference of Labour Statisticians, 2013. International Labour Office, Department

- of Statistics. Geneva, ILO, 2013. Retrieved from http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/norma-tiveinstrument/wcms_230304.pdf.
7. System of National Accounts, 2008 (2008). European Communities, International Monetary Fund, Organisation for Economic Cooperation and Development, United Nations and World Bank, 2009. Retrieved from <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf>.
 8. Metodologichni polojenna shchodo klasyfikatsiyi ta analizu ekonomichnoyi aktyvnosti naseledda (Methodological provisions for classification and analysis of economic activity) (2011). Dergstat Ukrainy. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/12/metod.htm.
 9. Non-standard employment around the world: Understanding challenges, shaping prospects (2016). Non-standard forms of employment. International Labour Organization, 2016. Retrieved from <http://www.ilo.org/global/topics/non-standard-employment/publications/lang--en/index.htm>.
 10. Statistics and Databases: International Labour Organization (2016). International Labour Organization, 2016. Retrieved from <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm>.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2016.